

A költő védelmében

Eugène Ionesco

Rendkívül ritkán ragadtat el a színház — az utóbbi időben azonban többször is ez történt velem.

Amas Kenan megrázó és sikertelenségbe fulladt darabja, Az oroszlan, Bori Vian A birodalom építői című lélekindító tragédiája, Billetdoux kiváló műve, a Forduljon Törpéhez, Roland Dubillard-nak a Theatre de Poche-ban előadott csodálatos, különös, elmés, reménytelen, gyengéd darabja, végül Romain Weingarten A dadák című darabja, amelyről az alábbiakban szólok, megnyugtató, ha nem is éppen a világ egyensúlyát és a békét, legalább a színház jövőjét illetően.

Tulajdonképpen nem egy sereg hasonló és egyben különböző, egymást kiegészítő nyelvezetükkel a valóságnak ugyanazon rettenetes arcát feltáró szerzők véletlen találkozásáról van szó. Figyelemmel kell végighallgatnunk őket.

Az említett művek közül Francois Billetdoux darabja, amely akár a többi, a Tagadásról szól, halad a legtudatosabban, a leginkább hagyományos úton, rendeltetése felé. Noha az ő darabja a legpontosabb, talán túlságosan könnyed is — a többiek munkái bensőségesebbek, hatásuk erősebb, a kétségbeesés gyomrunkig hatol.

E drámai költemények az alkotók lázadásáról szólnak, a „világ rendjével”, a gyalázatos zsarnokságokkal szemben; ők tekintenek figyelemmel vegyes félelemmel az örületbe gabalyodott emberiségre, a különböző ideológiák szélsőségeiben találkozó, végtelenül veszélyes esztelenségre, amely éppen olyan megalapozott rendezett, tökéletesen előadott, mint a bolondok érvelése. Olyan helyzetbe jutottunk, mintha a labirintusban eltévedvén, hamis térképek segítségével keresnénk a helyes utat.

Romain Weingarten darabja rendkívül egyszerű, könnyen érthető. Főhőse Pruvost, világos fejű és értelmes — már amennyire egy gyermeteg

lelkü felnőtt az lehet —, mindennapi életünk kakasviadalának esik áldozatul. Nemcsak a világ öntudatlanságukban mulatságos hülyéinek, sznobjainak, dilettánsainak áldozata, hanem az üzleté, az állandó bukásoké, a nagyságában még torzabb marhaságé, az életért folytatott küzdelemé és a pénzért bekövetkező halálé, a csalásoké és ügyeskedéseké, az elvadultságé, a szerelem hiányáé és az élvettségé is.

Áthatolhatatlan önzésüktől megvakult, ostoba hiúságukban elember-telenedett alakok jelennek meg előttünk, akik, éppen mert ostobák, undorítóak és érzéketlenek, testben és lélekben épnek hiszik magukat. Nem a költő beszél félre, hanem a zajban és lázban esztét veszített világ; a költő csupán leírta mindezt, ezért nézik bolondnak a bolondok!

Weingarten darabjának légnyomása éppoly kibírhatatlan, mint Brecht *A város őserdejében* című színművéé — ez, mellesleg, szintén a szörnyűségek szörnyű tükre —, de az ő következtetései a német drámaíróénál kevésbé maguktól értetődőek, nem annyira kezdetlegesek, tanulságainak értéke általánosabb.

Két nagyszerű és irtózatossá, kegyetlen és fenséges alak, a két dada, áll a darab többi szereplőivel szemközt. Ahányszor csak e kettő megjelent a színen, méltóságteljeségük úgy megdöbbenett, mintha a két asszonyt, az indiait és a feketét, ismertem volna. Minden valóságosság szerint nem elvont jelképekkel, hanem kézzelfogható jelenségekkel van dolgunk; a szűz valóság anyaggá válásával, azokkal az elpusztíthatatlan pillérekkel, amelyeket, ha igyekszünk, megtalálhatunk a lelkünk mélyén; egy tisztább világ képviselőivel, akiknek eljövételében a történelem minden disznósága ellenére reménykedünk, s akiket e disznóságok nem alacsonyíthatnak le, és talán el sem torzíthatnak. A bírálat szellemét ők jelenítik meg.

A két dada értelmét megvilágosítandó, Weingarten két másik nőalakot is a színpadra parancsolt; ezek undorítóak és visszataszítóak, a valóság megfordított képeinek, negatívjának, merő képzelgésnek látszanak, Szent Cecilia és Simone ellentétei. Weingarten színművének témája egyszerű és érthető. Rettenetes, a torzkép végső határáig terjedő bírálat ez a bennünket körülölelő lidércnyomásról.

Igen, lidércnyomást mondtam; a hasonlat számos költőben felötlött már. Ez van jelen a *Macheth*-ben, ezért vádolták Szophoklész korának színházi kritikusi tudathasadással az *Ödipusz szerzőjét*, Kafkát, századunk legelevenebb elméjű hírnökét és prófétáját ezért tarthatják bolondnak a saját betegségüket nem ismerő bolondok. Ha egy általános képességű bíráló kezébe adnánk Michaux bármelyik sorát, képzelhetjük, miféle baromságok ömlenének szájából. Camus *Pestise* ugyancsak lidércnyomásról árulkodik, s ami Sartre egyik utolsó darabjában a legjobban sikerült, az is a lidércnyomás meglevenítése — a rákok jelenetére gondolok.

Weingarten *Dadáinak* legizgatóbb újdonsága: technikájának, kifejezőmódjának lényegében színházi jellege. Ahelyett, hogy szónoklatot, az összes szónoklatokhoz hasonló, ügyetlen, ellentmondásos és vitatható értékű szónoklatot tartana, ő az undort és dühöt hitelesítő képekkel bizonyít. Ritka költői erővel, mélyreható és eleven tanúságként éli meg az elkeseredést és a kétségbeesést. Előttünk száll a halálmadár, itt vannak a meggyilkolt és megzabált emberek, az önmaguk torzképeivé vált és valóságos torzképként viselkedő alakok. Az irodák és a társalgók értelmetlen és értelmetlenségként megjelenített fecsegése, a rondaságnál is rondább rondaság, Romain Weingarten drámái realizmusa inkább előad, mintsem hogy beszéljen, ezért szólhat a fájdalom, a düh, a humor átható hangján.

Igen, igen! Néhány hullát meggyilkolunk, másokat feltámasztunk, az élők mindenütt, minden pillanatban tömeghaláltól reszketnek, a látóhatár szélén óriásbombák robbannak, bolygónk megsemmisülésre készül — de

ha a költő a valóság rettenetét a rettenet méltó kifejezéseivel ábrázolja, azt mondják, hogy nem tudja, mit beszél, azt mondják, hazudik! A megzavarodott lelkek vádolják zavarodottsággal — mintha felhánytorgathatnánk embergyűlöletüket azoknak, akik köré falakat emeltek...

A közepességet, a szellemi kancsalságot kellene inkább gyógyítanunk. De ez, sajnos, gyógyíthatatlan!

Márton László fordítása

*Megjelent a France Observateur 1961 november
16-i számában.*